

Onnistunut synteesi Suomen ruotsalaisen historian pitkästä linjasta

Arvio teoksesta Hårdstedt, Martin. *Finlands svenska historia*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Natur & Kultur. 2023. 359 s. ISBN 978-951-583-577-2.

Petri Karonen

Uumajan yliopiston historian professori Martin Hårdstedt on tullut tunnetuksi ennen muuta Suomen sotaa (1808–1809), ylipäättään sotahistoriaa sekä Ahvenanmaan menneisyyttä käsittelevistä tutkimuksistaan. Hänellä on jo pitkään ollut tiiviit suhteet suomalaisiin historian tutkijoihin ja monista ruotsalaisista kollegoistaan poiketen Hårdstedt on myös ollut aidosti kiinnostunut siitä, mitä Pohjanlahden itäpuolella vaikuttavat historioitsijat tekevät ja tutkivat.

Finlands svenska historia perustaa Svensk i Finland – en lång historia -suurprojektin neljän julkaisun vankalle pohjalle. Mainitussa Svenska kulturfondenin, Svenska litteratursällskapet i Finlandin, Föreningen Konstsamfundetin ja Stiftelsen för Åbo Akademin rahoittamassa hankkeessa alansa parhaat asiantuntijat, Kari Tarkiainen (*Sveriges Österland*, 2008), Nils Erik Villstrand (*Riksdelen*, 2009), Max Engman (*Språkfrågan*, 2016) ja Henrik Meinander (*Nationalstaten*, 2016) kirjoittivat kukin aiheistaan yhteensä 1500 painosivua korkealuokkaista tutkimusta. Teokset julkaistiin aikanaan nopeasti myös suomeksi.[1] Hårdstedt on rakentanut mainittujen teosten perustalle oman kokonaiskuvansa aihepiiristä. Hän ei suoraan viittaa noihin volyymeihin, mutta sen sijaan teoksessa on hieman toistasataa loppuviitettä, jossa kustakin aiheesta annetaan lisätietoja ja täydennyksiä. Hårdstedt ei ole tohtinut käyttää suomenkielisiä julkaisuja, mutta hän tuntee hyvin Suomessa tehtyä tutkimusta ja tutkijoita, eikä varmasti vähiten siksi, että hän asuu nykyään Hämeenlinnassa.

Teos on jaettu johdannon jälkeen loogisesti viiteen kronologiseen osioon, joissa käsitellään esihistoriaa, Suomea Ruotsin itämaana, valtakunnan osana, suuriruhtinaskuntana ja viimein kansallisvaltiona. Teoksen päättää yhteenveto Suomen ruotsalaisesta historiasta. Jaksotus noudattelee neljän edellä mainitun opuksen ajallisia rajajyykkeitä.

Tarkkasilmäistä käsitteenmäärittelyä

Johdannossa Hårdstedt pohtii kiinnostavasti muun muassa erilaisia identiteetti- ja kielikysymyksiä sekä teleologisen historiankirjoituksen aiheuttamia ongelmia, tässä tapauksessa ennen muuta vuoden 1809 ja 1917 vaiheille sijoittuvien Suomen historian tapahtumien ja prosessien kautta. Hänellä on painavaa sanottavaa metodologisesta nationalismista ja se liitetään yleisemminkin erityisesti Venäjän vuonna 2022 laajentaman hyökkäyssodan taustalla vaikuttaviin Ukrainaan koskeviin vääristymiin. Hårdstedt selvittää, mitä ruotsalaisuuden historiaan Suomessa kuuluu. Erityisesti teoksen alkupuolella tehdään myös eri alueiden ja valtakuntien välistä vertailua. Johdannossa määritellään myös tiiviisti ”Suomeen” eri aikoina kuuluneet osat sekä suomenkieliset (*finnar* [2]), suomenruotsalaisiin (*finlandssvenskar*) ja suomalaisiin (*finländare*) liitetyt käsitteet ja merkitykset eri aikoina.

Muullakin teoksessa käsitellään luontevasti teeman kannalta keskeisten nimitysten ja termien muutoksia koko tarkastelujaksolla. Tässä yhteydessä olisi voitu problematisoida myös käsite Ruotsi-Suomi (*Sverige-Finland*), joka liittyy ennen kaikkea 1900-luvun alun suomenkielisten tutkijoiden pyrkimykseen tehdä näkyväksi Suomen puoleisen valtakunnan merkitystä. Suomessa ruotsinkieliset historioitsijat suhtautuivat lähes poikkeuksetta käsitteeseen vieroksuen tai vähintään (perustellun) kriittisesti. Nytemmin Ruotsi-Suomi-käsitettä näkee enää harvoin ja tuolloinkin sitä käyttävät tavallisesti hieman ristiriitaisia tunteita herättävästi nimenomaan ruotsalaiset tutkijat, mutta Hårdstedt ei tähän sorru.

Koska kirjoittaja on kiitettävän herkkä myös historiankirjoituksen historialle, olisi Suomen Historiallisen Seuran perustamisajan (1875) voinut mainita (s. 188) ja samalla todeta, ettei seura ollut yksinomaan suomenkielinen, vaan operoi pitkään mitä suurimmassa määrin maan molemmilla pääkielillä erityisesti autonomian ajalla. Lisäksi Eirik Hornborg ja Georg Schauman esitellään ennen muuta kirjailijoina, vaikka molemmat olivat myös oman aikansa eturivin historioitsijoita.

Teos etenee sujuvasti teemasta toiseen antaen luotettavan yleiskuvan Suomen historiasta, eikä suinkaan keskity yksinomaan ruotsinkielisen väestön vaiheisiin. Kussakin jaksossa selvitetään ruotsinkielisten alueiden erityispiirteet hyvin ja tällöin tulee selväksi, etteivät ruotsinkieliset ole olleet yksimielinen tai yhtenäinen ryhmä, sillä etelän eliiteillä tai kaupunkilaisväestöllä ylipäätään ei ole aina ollut kovin paljon yhteistä maaseutuväestön kanssa. Julkaisu on viimeistelyltään jo käsitteeksi muodostuneella tavallaan korkealuokkaista SLS-laatua. Tosin ehkä pari karttaa ruotsinkielisten alueiden muutoksista olisi vielä voinut lisätä. Aihepiiri on kylläkin viheliäinen, sillä pitäjän- ja seurakuntien rajoja ei voida yksiselitteisesti esittää.

Hårdstedt käy erityisesti teoksen alkupuolella perusteltua keskustelua tutkijoiden ja eri aikoina eläneiden ihmisten tulkinnoista ja uskomuksista. Hän ei tuputa yhtä ainoaa selitystä, vaan pohtii asioita monesta eri näkökulmasta. Esimerkiksi esihistorian yhteydessä esitellään erilaisia teorioita ruotsinkielisten muutosta nykyisen Suomen alueelle niin arkeologisten löytöjen, historiografian kuin genetiikan uusimpien tutkimusten valossa. Hän päätyy siihen, että vaikka yhteyksiä on ollut jo aiemmin, asutus oli vakiintunut 1100-luvun alusta lähtien.

Hårdstedt esittää myös osuvaa kritiikkiä ristiretkiaika-käsitettä kohtaan, jonka tilalle hän tarjoaa termiä *riksbildningstiden* (esimerkiksi s. 46). Se voitaneen kääntää vaikkapa ”valtakunnanrakentamisen ajaksi”. Mainittu käsite ei ole vakiintunut, sillä esimerkiksi Kari Tarkiainen käyttää *Sveriges Österlandissa* (s. 158) tässä yhteydessä käsitettä *furstestaten* (suomennoksessa ruhtinasvaltio). Tavallisimmin myös ruotsalaisessa tutkimuksessa on puhuttu valtionrakennuksesta (*statsbildning* [3]) ja Ruotsissakin *riksbildningiä* [4] on käytetty harvakseltaan.[5] Käsitteen vakiintumista jouduttaneen odottamaan. Joka tapauksessa Hårdstedt laajentaa huomattavasti termin alueellista kattavuutta ja temaattista sisältöä, sillä Pohjanlahden itäpuolisia alueita ei ole aiemmin näissä yhteyksissä käsitelty.[6]

Kieliriitoja ja sopusointua

Ruotsinkielisten aseman muutos saa teoksessa luonnollisesti paljon tilaa, mutta ruotsia puhuvien alamaisten ja myöhempien kansalaisten menneisyys asettuu luontevasti osaksi ensin Ruotsin valtakunnan itäisten osien ja sitten autonomisen ja lopulta itsenäistyneen Suomen historiaa. Ruotsia äidinkielenään puhuneiden osuus pysytteli 1600-luvulta vuoteen 1809 saakka tasaisesti noin viidesosassa Suomen puoleisen valtakunnan väestöstä. Hårdstedt perustaa erityisesti Nils Erik Villstrandin havaintoihin ja toteaa, ettei Ruotsin ja Suomen yhteisen historian aikana kielellä ollut samanlaista merkitystä kuin mitä nähtiin nationalismin vahvistuessa 1800-luvulla.

Sinänsä kieliriitoja oli esiintynyt jo 1400-luvulla Turun hiippakunnan papiston keskuudessa, sillä kirkonmiesten oli pystyttävä keskustelemaan hengellisistä ja maallisistakin asioista seurakuntalaistensa kanssa; heistä jo tuolloin suuri osa oli suomenkielisiä. Fenno- ja svekomaanien [7] väliset kielitaistelut 1800-luvun jälkipuolella saavat perustellusti laajalti huomioita, samoin itsenäistyneessä Suomessa 1920- ja 1930-luvulla erityisesti Helsingin yliopistossa käydyt väkevät kieliriidat. Kielikiista päättyi toiseen maailmansotaan, vaikka siirtoväen asuttamiseen ”ruotsalaisseuduille” liittyi kieliryhmien välillä monenlaisia skismoja ja katkeruuttakin.

Ruotsinkielisten suhteellinen osuus suuriruhtinaskunnan asukkaista putosi autonomian ajalla varsin nopeasti, sillä vuonna 1880 heidän osuutensa oli enää noin 14 prosenttia. 1900-luvun alussa ruotsinkielisten tulevaisuus näytti synkältä: väki väheni, muutti maasta, suomalaistui tai siirtyi keisarikunnan tehtäviin Venäjälle. Myöskään vuosisadan alun venäläistämiskaudet eivät helpottaneet tilannetta, jonka seurauksena monet kääntyivät sisäänpäin ja katsoivat ihanaan menneeseen. Näissä oloissa myös tuolloin suosittu rotuteoria saivat kannatusta, vaikka Hårdstedt korostaakin, ettei Suomessa päädytty koskaan Ruotsin malliin, missä väitettyjä rotuja tutkittiin valtion tuella. Silti aatteellisesta ja kulttuurisesta ajatuksesta (ruotsinkielisistä) viikingeistä ja (suomenkielisistä) mongoleista saivat vastakaikua. Sotien jälkeen (1950) ruotsia äidinkielenään puhuvia oli noin yhdeksän prosenttia väestöstä, mistä osuudesta pudottiin vielä 1980-luvun alkuun tultaessa kolmisen prosenttiyksikköä. Sittemmin tilanne on vakiintunut, minkä ohella kaksikielisyys on lisääntynyt merkittävästi ja vaikka samaan aikaan maastamuutto on jatkunut, myös erityisesti Ruotsista muutetaan takaisin kotimaahan.

Hårdstedt toteaa aivan oikein, ettei Ruotsin ja Suomen yhteisen historian ajalla Suomen alueita voi pitää Ruotsin valtakunnan siirtomaina tai sen asukkaita riistettyinä. Olihan esimerkiksi Suomen alueen säädyillä täysi oikeus osallistua valtiopäiville. Silti Suomen puoleinen valtakunta oli raja-alue, joka joutui toistuvasti sotatoimialueeksi erityisesti 1500- ja 1700-luvulla.

Teos on tasapainoinen synteesi teemastaan, vaikka poliittinen ja sotahistoriallinen osuus saavatkin hieman painoarvoaan suuremman roolin. Teoksen yhteenveto kokoaa pääasiat ja Hårdstedt päättää kirjan osuvaan toteamukseen, jonka mukaan Ruotsi ja Suomi ovat 2020-luvun alussa lähempänä toisiaan kuin kertaakaan sitten vuoden 1809 jälkeen. Arvioni on, että *Finlands svenska historia* puhuttelee aihepiiristä kiinnostuneita lukijoita niin Suomessa kuin Ruotsissakin. Toivottavasti teoksesta laaditaan myös suomenkielinen käännös, sillä sen Hårdstedtin kiinnostava kokonaisesitys ansaitsisi.

Petri Karonen on Suomen historian professori Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella.

Viitteet

[1] Ks. hankkeesta esimerkiksi: <https://www.sls.fi/sv/utgivning/serie/finlands-svenska-historia> [Haettu 16.11.2023].

[2] Käsitettä käytettiin aiemmin kaikista Ruotsin itäisistä valtakunnan osista kotoisin olevista henkilöistä äidinkieleen katsomatta.

[3] Käsitteellä on tarkoitettu ennen muuta uuden ajan alusta eli Ruotsin valtakunnassa Kustaa Vaasan ajoista lähtien alkanutta merkittävää hallitsijan vallan kasvua ja hallinnon kehittämistä. Ks. esim. Gustafsson 2000.

[4] Vrt. Harlitz 2010, 52: ”Med riks bildning menas den process som ledde till framväxten av de skandinaviska rikena som territoriella enheter. Till en början hade riket (regnum) ett kvalitativt innehåll, såsom kungens herravälde. Under medeltiden kom betydelsen av begreppet att förskjutas och anta kvantitativa egenskaper. Regnum kom då att inbegripa både kungens herravälde och ett geografiskt område. Kärnan i riks bildningsprocessen utgörs alltså av kopplingen mellan rike/välde och territorium.” Harlitz viittaa ennen muuta Harald Gustafssonin ja Thomas Lindkvistin näkemyksiin, joista Gustafsson käsittelee nimenomaan valtionrakennusta (*statsbildning*).

[5] LIBRIS-tietokanta antoi marraskuussa 2023 hakusanalla ”riks bildning” vain joitakin ruotsinkielisiä osumia nimiketasolla ja niistäkin vain pari oli tässä puheena olevan teeman kannalta relevantti. Käsitettä ovat 1990-luvulla ja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä käyttäneet lähinnä historiallisen ajan arkeologit (Thomas Wallerström) ja göteborgilaiset keskiajan tutkijat (Lindkvist 2010 & 2015; Harlitz 2010).

[6] Vrt. Harlitz 2010, 54, 56, 74.

[7] Max Engman käytti teoksessaan *Språkfrågan* (s. 24) -mania-loppuisten nimitysten sijaan käsitettä -sinnad eli ”-mielinen”, sillä hän ei katsonut 1800-luvun kieliasioista innostuneiden ihmisten olleen manian vallassa.

Kirjallisuus

Engman, Max. 2016. *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 702:3. Helsingfors, Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland, Atlantis.

Gustafsson, Harald. 2000. *Gamla riken, nya stater. Statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512–1541*. Stockholm: Atlantis.

Harlitz, Erika. 2010. *Urbana system och riksbildning i Skandinavien. En studie av Lödöses uppgång och fall ca 1050–1646*. Göteborg: Göteborgs universitet, <http://hdl.handle.net/2077/22037>.

Lindkvist, Thomas. 2010. Riksbildning och statsbildning. Regionala variationer i det blivande Sverige. *Med hammare och fackla* 41, 15–40.

Lindkvist, Thomas. 2015. En medeltida modernisering. Teoksessa *Järnet och Sveriges medeltida modernisering*. Jernkontorets bergshistoriska skriftserie 48, 19–46. Stockholm: Jernkontoret, <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:794829/FULLTEXT01.pdf> [Haettu 17.11.2023].

Meinander, Henrik. 2016. *Nationalstaten. Finlands svenskhet 1922–2015*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 702:4. Helsingfors, Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland, Atlantis.

Tarkiainen, Kari. 2008. *Sveriges Österland. Finlands svenska historia I*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 702:1. Helsingfors, Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland, Atlantis.

Villstrand, Nils Erik. 2009. *Riksdelen. Stormakt och rikssprängning 1560–1812*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 702:2. Helsingfors, Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland, Atlantis.